

Kooperatiflere Yönelik Mali Teşvikler

İlhami SÖYLER (ORCID: 0000-0003-1909-6391), Prof. Dr.,
Beykent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Mali Hukuk Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye;
ilhamisoyler@beykent.edu.tr.

Fiscal Incentives Directed To Cooperatives

Abstract

Cooperatives are established to provide economic, social and cultural cooperation among their members, have a wide application area in the world and in Turkey. In Turkey, cooperatives are counted among trading companies according to the Turkish Commercial Code. On the other hand, cooperatives are established either according to the Cooperatives Code No. 1163 or according to their own codes. Cooperatives have been provided with some tax and other fiscal incentives and facilities in accordance with the Cooperatives Code and tax regulations. In this article, the tax and other fiscal benefits provided by the Cooperatives Code and tax regulations will be explained and criticism suggestions will be made.

Keywords: Trading Company, Cooperative, Tax, Fiscal Incentives

Özet

Üyeleri arasında ekonomik, sosyal ve kültürel yardımlaşmayı sağlamak amacıyla kurulan kooperatifler, Dünyada ve Türkiye’de geniş bir uygulama alanına sahiptir. Ülkemizde kooperatifler Türk Ticaret Kanununa göre, ticaret şirketleri arasında sayılmıştır. Diğer taraftan kooperatifler ya 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa ya da kendi özel kanunlarına göre kurulmaktadır. Kooperatiflere, Kooperatifler Kanunu ve vergi kanunları uyarınca bir takım vergisel ve diğer mali nitelikli teşvikler ve kolaylıklar sağlanmış bulunmaktadır. Bu makalede; ülkemizde kurulan kooperatiflere, gerek Kooperatifler Kanunu, gerekse vergi kanunları ile sağlanan vergi ve benzeri mali kolaylıklar açıklanarak, eleştiri ve öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Şirketi, Kooperatif, Vergi, Mali Teşvikler.

Giriş

Ekonomik, sosyal, kültürel ve benzeri amaçlara yönelik olarak ortaya çıkan kooperatif uygulaması, ülkemizde olduğu gibi hemen hemen Dünyanın her yerinde görülmektedir. Ticaret Bakanlığı istatistiklerine göre, 2021 yılı itibariyle ülkemizde 26 ayrı türde 84.000’in üzerinde kooperatif bulunmakta, bunların ortak sayısı ise 8.200.000 civarındadır. ICA (Uluslararası Kooperatifler Birliği) verilerine göre dünya genelinde 145 ülkede 2,6 milyon kooperatif bulunmakta, bunların ortak sayısı ise 1 milyarın üzerinde seyretmektedir.

Ortaklarının muhtelif gereksinmelerini uygun koşullarda gidermelerini temin etmek gayesiyle, kâr amacı dışında dayanışma ve yardımlaşma esasına yönelik olarak kurulan kooperatifler üñ bir takım vergisel ve benzeri mali teşvikler geliştirilmiştir. Bu makalede genel olarak kooperatiflerin mahiyeti (tanımı, çeşitleri, özellikleri ve şirketlerden farkları) açıklandıktan sonra bunlara sağlanan vergisel ve benzeri mali teşvikler değerlendirilerek önerilerde bulunulacaktır.

1. Kooperatiflerin Mahiyeti

Kooperatiflerin gerek Dünya ölçeğinde gerekse ülkemiz özelinde genel olarak dayanışma ve yardımlaşma esaslı olarak kurulmakta ve varlıklarını sürdürmektedir. Gerçekten de kooperatifler, ticaret şirketi olarak sayılsalar da amaçları ticaret yapmak veya kar elde etmek değildir. Bilakis, üyelerinin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını kısa yoldan daha sağlıklı bir ortamda ve ekonomik olarak daha uygun şartlarda sağlamaktır. Bu noktada kooperatiflerin öne çıkan özelliği, ortaklarının ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlaması ve dolayısıyla daha çok sosyal yardımlaşma amacına yönelik olmasıdır.

Kooperatiflerin Ticaret Kanununa göre ticaret şirketi olarak sayılmalarının bir neticesi olarak Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu’nun 12.11.2021 tarihli ve E:2020/2, K:2021/3 sayılı kararı ile bu durum teyit edilerek tüm kooperatiflerin tacir/ticaret şirketi olduğu vurgulanmıştır (Işık, 2021). Böylece kooperatifler de diğer tacir ve tacir sayılanlar gibi iflas hükümlerine tabi olacaklardır.

1.1. Kooperatifin Tanımı

Kooperatif sözcüğü Latince bir kelimedenden gelmektedir. Sözcük olarak birlikte çalışma, iş birliği gibi anlamları içermektedir. Kooperatif, Latince “co” ve “operative” kelimelerinin birleşmesinden türetilmiş olup, “co” birlikte, “operative” ise iş, çalışma, faaliyet gibi anlamlar içermektedir (Kara, 2003: 12). İki kelime birleştirildiğinde, birlikte çalışma, iş yapma, iş birliği gibi manalar taşımaktadır. Doktrinde kooperatif, insan ihtiyaçlarının karşılıklı yardımlaşma yoluyla giderilmesini sağlamak üzere ortaklarının çıkarlarını korumayı üstlenen ekonomik kuruluş olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası kuruluşların belgelerinde de kooperatif tanımı yapılmıştır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’ne göre kooperatif; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinim ve özelemleri karşılamak üzere kişilerin gönüllü olarak birleşip birlikte sahip oldukları ve demokratik kurallara göre işlettikleri özerk bir işletmedir (Gökalp 2003: 66).

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA)’nin dokümanlarında ise “kooperatif; kişilerin ortak ekonomik, sosyal ve kültürel gereksinim ve özelemlerini, müştereken sahip oldukları ve demokratik kurullarla yönettikleri bir işletme vasıtası ile karşılamak için gönüllü olarak oluşturulan özerk bir örgüttür.” şeklinde tanımlanmıştır (Mülayim, 2003: 67).

Kooperatif kavramı mevzuatımızda da tanımlanmış bulunmaktadır. 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 2.maddesinin (2) numaralı fıkrasında kooperatifler şöyle tanımlanmıştır:

“24.4.1969 tarihli ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na veya özel kanunlarına göre kurulan kooperatifler ile benzer nitelikteki yabancı kooperatifleri ifade eder.”

Kooperatif kavramının daha ayrıntılı bir yasal tanımı ise Kooperatifler Kanunu’nun 1. maddesinde yapılmış olup, aynen şöyledir:

“Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklardır.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nda ise sigorta kooperatiflerinin tanımı yapılmıştır. Söz konusu Kanunun 1402. Maddesine göre, birden çok kişinin birleşerek, içlerinden birinin, belli bir rizikonun gerçekleşmesi durumunda doğacak zararlarını tazmin etmeyi borçlanmaları karşılıklı sigortadır. Karşılıklı sigorta faaliyeti ancak kooperatif şirket şeklinde yürütülebilir. Aynı Kanunun 124. maddesinde kooperatifler, ticaret şirketi olarak nitelendirilmiştir.

Kooperatifler ve üst birlikleri, bu yönleriyle ülkede üretim, yatırım ve istihdam projeleri ile ekonomik faaliyetlerde etkinliği, rekabeti ve verimliliği artıran teşekküller olarak tezahür etmiştir (Zümbül, 2021).

1.2. Kooperatif Çeşitleri

Kooperatifler, 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre kurulan genel amaçlı kooperatifler ile diğer kanunlara göre kurulan özel amaçlı kooperatifler olarak iki ana kategoriye ayrılır.

1.2.1. Kooperatifler Kanununa Tabi Genel Amaçlı Kooperatifler

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu’na göre kurulan genel amaçlı kooperatifleri beş ana grupta toplamak mümkündür (Çıkin & Karacan, 1994: 23).

1.2.1.1. Üretim Kooperatifleri

Belirli sayıda sınai veya tarımsal ürün üreticilerinin bir araya gelerek kurdukları kooperatif türüdür. Bu tür kooperatifler hammadde temininden ürünlerin değerlendirmesine kadar çok farklı amaçlarla kurulmaktadır. Tarım satış, sulama ve su ürünleri kooperatifleri bu gruba girmektedir.

1.2.1.2. Tüketim Kooperatifleri

Tüketici durumunda olan ortaklarına daha ucuz ve kaliteli mal ve hizmet sunmak amacıyla kurulmaktadır. Ülkemizde yaygın olarak gıda, giyim vb. konularda faaliyet yürütmektedirler. İşçi, memur ve esnaflarca yaygın olarak kurulmaktadır.

1.2.1.3. Yapı Kooperatifleri

Ortaklarının konut, işyeri ve yazlık mesken gibi gereksinmelerini karşılamak amacıyla kurulan kooperatiflerdir. Kooperatifin ömrü, inşaatın tamamlanıp yapının üyelere teslimi ile sınırlı bulunmaktadır.

1.2.1.4. Hizmet Kooperatifleri

Bu kooperatifler, taşıma, turizm, küçük sanat işleri, eğitim ve sağlık alanlarında hizmet vermektedirler. Ülkemizde en yaygını ise taşıma (nakliye) kooperatifçiliğidir.

1.2.1.5. Diğer Kooperatifler

Yukarıda sıralanan kooperatifler dışında yer alan kooperatiflerdir. Arsa temini ve tevzi (dağıtım), ecza, sınai ve zirai kalkınma gibi türleri bulunmaktadır.

1.2.2. Diğer Kanunlara Tabi Özel Amaçlı Kooperatifler

Diğer kanunlara göre kurulan özel amaçlı kooperatifleri üç ana başlıkta toplamak mümkündür.

1.2.2.1. Tarım Kredi Kooperatifleri

1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlileri Kanununun 1. maddesine göre, söz konusu kanun hükümlerinden faydalanmak suretiyle üreticiler, aralarında ekonomik menfaatlerini korumak

ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla karşılıklı yardım ilkesine dayanan ve tüzel kişiliği olan değişir ortaklı, değişir sermayeli tarım kredi kooperatifleri kurabilirler.

Bu esaslara göre kurulan bir veya birkaç il dahilindeki kooperatifler bölge birliklerini, en az beş bölge birliği de merkez birliğini oluşturmaktadırlar.

1.2.2.2. Tarım Satış Kooperatifleri

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanununun 1.maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre, üreticiler; karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak ürünlerini daha iyi şartlarda değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla aralarında sınırlı sorumlu, değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli tüzel kişiliği haiz tarım satış kooperatifleri kurabilirler. Bunun için en az otuz üreticinin bir araya gelmesi gerekmektedir.

1.2.2.3. Sigorta Kooperatifleri

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 1402. Maddesine göre, birden çok kişinin birleşerek, işlerinden herhangi birinin belli bir rizikonun gerçekleşmesi durumunda doğacak zararlarını tazmin etmeyi borçlanmaları karşılıklı sigortadır. Karşılıklı (mütüel) sigorta faaliyeti ancak kooperatif şirket şeklinde yürütülebilir.

Diğer taraftan 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 3. maddesine göre ülkemizde faaliyet gösterecek sigorta şirketleri arasında kooperatif şeklinde kurulmuş sigorta şirketleri de sayılmıştır. Aynı maddeye göre kooperatif şeklinde kurulan sigorta şirketlerinin;

- Mütüel (karşılıklı) sigortacılık yapımları,
- Ortak sayısının en az iki yüz olması,
- Yöneticilerine ayrıcalık tanınmaması zorunludur.

Ülkemiz mevzuatına, yukarıda değinilen kanunlarla girmiş olan sigorta kooperatifçiliği (karşılıklı sigorta şirketi) uygulaması henüz uygulamaya girmemiştir (Söyler, 2021:14).

1.3. Kooperatifin Özellikleri

Kooperatifler, ortaklarının müşterek menfaatlerini gözeten kuruluşlar olmaları itibariyle birtakım özelliklere sahip bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır;

- Kooperatifler müşterek amaçlara hizmet ederler,
- Kooperatifler karlılık esasına göre kurulmasalar da birer işletmedirler,
- Kooperatiflerde demokratik yönetim esastır,
- Kooperatifler, gönüllü kuruluşlardır,
- Kooperatiflerde üyelerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları, en az maliyetle karşılanmaya çalışılır,
- Kooperatiflerde sermaye ve ortak sayısında üst limit yoktur,
- Kooperatiflere, ana sözleşmeye hüküm konularak aynı sermaye konulabilir,
- Kooperatiflere, gerçek kişiler yanında tüzel kişiler de ortak olabilir,
- Kooperatif tüzel kişiliği, borçlarından dolayı malvarlığı ile, ortaklar ise koydukları sermaye ile sınırlı sorumludurlar.

1.3.1. Kooperatifin Şirketten Farkları

Kooperatifler ortaklarının sosyal ve ekonomik çıkarlarını gözetmek amacıyla kurulmuş olsalar da tamamıyla karlılık esasına göre kurulan şirketlerden farklı yönleri bulunmaktadır.

- Kooperatiflerde sermaye yerine insan odaklı bir anlayış söz konusudur,

- Kooperatiflerde kuruluş ve yönetim sorumluluğu, gönüllülüğe dayanır,
- Kooperatiflerde sermaye üst limiti yoktur,
- Kooperatifler; satılamaz, devredilemez,
- Kooperatifler, daha ziyade bir yerel hizmet birimleridir,
- Kooperatifler; kar için değil, yardımlaşma ve dayanışma için kurulurlar,
- Kooperatiflerde ortakların hisseleri eşit iken, şirketlerde değişkendir,
- Kooperatiflerde muameleler kural olarak ortaklarla yapılırken, şirketlerde tamamen ortaklar dışında cereyan eder.

Ülkemizde kooperatifçiliğin üç ayrı kanunla düzenlenmesi ve devletin etkin bir gözetim/denetim mekanizması kurmuş olması, esas itibariyle sivil bir inisiyatif olan kooperatifçilik ruhuyla çelişki oluşturmaktadır. Devlet güdümlü bir kooperatifçiliğin siyaset kurumunca suiistimaleaçık bir kapı araladığında kuşku bulunmamaktadır.

Bu anlayış yerine; sivil, demokratik, şeffaf ve katılımcılık temelinde bir kooperatif kültürünün hayata geçirilmesi elzem bulunmaktadır.

1.4. Kooperatiflere Sağlanan Mali Teşvikler

Ülkemizde faaliyet gösteren kooperatiflere gerek vergi kanunları ile gerekse Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesi ile vergisel ve benzeri bir takım mali teşvikler sağlanmış bulunmaktadır. Kooperatiflere sağlanan iktisadi, mali ve diğer teşviklerin dayanağı Anayasa'mızın 171.maddesine dayanmaktadır. Söz konusu madde aynen şöyledir:

“Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır.”

Bu çerçevede kooperatiflere sağlanan vergi ve benzeri mali teşvikler aşağıda açıklanmıştır.

1.4.1. Kurumlar Vergisi Muafiyeti

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 1. ve 2. maddelerinde kooperatifler, kurumlar vergisinin mükellefi olarak sayılmıştır. Kanunun 4. maddesi 1. fıkrasının (k) bendinde ise tüketim vetaşımıcılık kooperatifleri hariç olmak üzere;

- Ana sözleşmelerinde sermaye üzerinden kazanç dağıtılmaması,
- Yönetim kurulu başkan ve üyelerine kazanç üzerinden pay verilmemesi,
- Yedek akçelerin ortaklara dağıtılmaması,
- Sadece ortaklarla iş görülmesi,
- Bu düzenlemelere de fiilen uyulması ve
- 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinin 4. fıkrası uyarınca da kooperatif

üstkuruluşlarına da üye olmaları,

koşuluyla kooperatifler kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur.

Söz konusu muafiyet sayesinde; kooperatifler kâr amacı taşımadıklarından, kamu kurumuna benzetilmiş, makroekonomik olarak fiyat istikrarına katkıları desteklenmiş, sosyal devlet ilkesi gereğince ekonomik gücü zayıf kitleler korunmuş olmaktadır (Fer, 1970: 6).

Ne var ki, kurumlar vergisi muafiyeti bakımından tüketim ve taşımacılık kooperatiflerinin kategorik olarak kapsam dışı tutulması, Anayasa'mızın kooperatifçiliğin geliştirilmesi başlıklı 171. maddesine ve tüketicilerin korunması başlıklı 172. maddesine uygun düşmemektedir.

Diğer taraftan, kooperatiflerin kurumlar vergisinden muafiyet koşulları bağlamında birkaç hususun aydınlatılması elzem bulunmaktadır. Bunlardan birisi; yapı kooperatiflerinde ortağın hissesini ortak dışı birine devretmesi, ikincisi; kooperatif arsasının kamulaştırılması halinde bu işlemlerin “ortak dışı” işlem sayılıp sayılmamasıdır. Her iki durumda da bu hallerin oluşmasında

kooperatif tüzel kişiliğinin bir iradesi olmadığından bunların ortak dışı işlem sayılmaması, yani muafiyetin devam ediyor olmasıdır (Vural, 2007: 46).

Vergi idaresinin 05.01.2004 tarihli ve 4658 sayılı Özelgesi de bunu doğrulamaktadır. Üçüncüsü de kooperatif adına tescilli arsaların müteahhide kat karşılığı verilerek her bir hisse için bir konut veya işyeri elde edilmesi halinde de bunun ortak dışı bir işlem sayılmayarak vergi muafiyetinin devam ediyor olmasıdır (Üstün & Hak, 2020: 84).

1.4.2. Kurum Kazanç Risturn İstisnası

Risturn, sözcük olarak, geri verme, iade anlamında bir kelimedir. Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) 1937 yılında kabul ettiği ilkelerin birinde, fazlanın alım-satım oranında ortaklar arasında paylaşılması şeklinde ifade edilmiştir (Koçtürk, 2016: 126).

Kurumlar Vergisi Kanununun 5. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (i) bendine göre; kooperatif ortaklarının yönetim gideri karşılığı olarak ödedikleri paralardan harcanmayarak iade edilen kısımlar ile tüketim kooperatiflerinde, ortakların kişisel ve ailevi gıda ve giyecek ihtiyaçlarını karşılamak için satın aldıkları malların değerine, üretim kooperatiflerinde, ortakların üretmek kooperatife sattıkları veya kooperatiften üretim faaliyetinde kullanmak üzere satın aldıkları malların değerine, kredi kooperatiflerinde ise ortakların kullandıkları kredilere göre hesaplanan risturnler kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Söz konusu risturnlerin ortaklara dağıtımı kar dağıtımı olarak sayılmamakta, bunların aynı olarak mal ile ödenmesi istisnaya engel olmamaktadır. Diğer taraftan ortak dışı kişilerle yapılan işlemler ile ortaklarla ortaklık statüsü dışında yapılan işlemlerden doğan kazançlara risturn istisnası uygulanmamaktadır.

1.4.3. K.D.V'ye Yönelik İstisnalar

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununda kooperatiflere ve üst birliklerine yönelik üç istisna bulunmaktadır. Bu çerçevede;

- Katma Değer Vergisi Kanununun 17. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) ve (b) işaretli bentlerine göre, tarımsal amaçlı kooperatiflerin; ilim, fen ve güzel sanatları, tarımı yaymak, ıslah ve teşvik etmek amacıyla yaptıkları teslim ve hizmetleri ile kültür ve eğitim faaliyetleri,

- Katma Değer Vergisi Kanununun 17. maddesinin (4) numaralı fıkrasının (h) işaretli bendine göre, tarımsal kooperatiflerce yapılan arazi ıslahına ait hizmetler,

- Katma Değer Vergisi Kanununun geçici 15. maddesine göre, bu Kanunun yürürlük tarihinden (1.1.1985) önce bina inşaat ruhsatı alınmış inşaatlara ilişkin olarak konut yapı kooperatiflerine yapılan inşaat ve taahhüt işleri,

KDV'den istisna edilmiştir.

1.4.4. Emlak Vergisine Yönelik İstisnalar

1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu'nun 4. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (p) işaretli bendine göre, kiraya verilmemek şartıyla; tarım kredi kooperatifleri, tarım satış kooperatifleri, 1163 sayılı Kanuna uygun olarak kurulan kooperatifler ve bu kooperatiflerin kuracağı kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifleri Birliğinin ve Türk Kooperatifçilik Kurumunun sahip oldukları kendi hizmet binaları bina vergisinden daimî olarak muaf tutulmuştur.

1.4.5. Gider Vergilerine Yönelik İstisnalar

Gider vergilerine yönelik istisnaların bir kısmı Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinde, bir kısmı da 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 29. maddesinde yer almaktadır.

1.4.6. Kooperatifler Kanununda BSMV İstisnası

Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre; kooperatifler, birbirlerinden ve ortaklarından aldıkları faiz ve komisyonlar ile ortaklarına kefalet etmeleri dolayısıyla bunlardan aldıkları paralar Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden (BSMV) muaf tutulmuştur.

1.4.7. Gider Vergileri Kanununda BSMV İstisnası

Gider Vergileri kapsamındaki istisnaları üç başlıkta açıklamak gerekmektedir.

1.4.7.1. Esnaf ve Kefalet Kooperatiflerine Yönelik BSMV İstisnası

Gider Vergileri Kanunu'nun 29. maddesinin 1. fıkrasının (m) bendine göre, esnaf ve kefalet kooperatiflerinin ortaklarından masraf karşılığı adıyla aldığı paralar BSMV'den istisna edilmiştir.

1.4.7.2. Konut Kredilerine Yönelik BSMV İstisnası

Gider Vergileri Kanunu'nun 29. maddesinin 1. fıkrasının (r) bendine göre, kooperatifler aracılığı ile TOKİ ve bankalarca açılan konut kredileri için lehe alınan paralar BSMV'den istisna edilmiştir.

1.4.7.3. Sigorta Kooperatiflerine Yönelik BSMV İstisnaları

Gider Vergileri Kanunu'nun 29. maddesinin 1. fıkrasının (e), (f), (i), (j), (l), (u) bentlerine göre, sigorta, reasürans ve emeklilik kooperatiflerinin, münhasıran bu işlemlere yönelik lehlerine aldıkları paralar BSMV'den istisna edilmiştir (Söyler, 2018:154).

1.4.8. Damga Vergisine Yönelik İstisnalar

Kooperatiflere yönelik olarak hem Kooperatifler Kanunu'nda hem de 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nda istisnalar bulunmaktadır.

1.4.8.1. Kooperatifler Kanunu'nda Damga Vergisi İstisnası

Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinde kooperatiflere yönelik olarak iki istisna mevcuttur:

- Bunlardan biri Kanunun 93. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendinde yer almaktadır. Buna göre, her nevi defterlerin ve ana sözleşmelerin tasdiki ile açılış tasdiklerinde sayfaların mühürlenmesi damga vergisinden istisna edilmiştir. Bunun için kooperatifin üst birliği kaydı gerekmemektedir.

- Diğeri ise aynı maddenin 1.fıkrasının (e) bendine göre; ortaklıktan çıkmak isteyen kişinin, yönetim kurulunca bu isteğinin reddedilmesinin ardından, ortağın noter aracılığı ile kooperatife gönderdiği bildirim (ihtarnamenin) damga vergisinden istisna edilmesidir.

1.4.8.2. Damga Vergisi Kanununda İstisnalar

488 sayılı Damga Vergisi Kanununun 9. maddesine göre, bu Kanuna ekli (2) sayılı tabloda yazılı kağıtlar damga vergisinden istisna edilmiştir. Söz konusu tabloda kooperatiflere yönelik iki istisna bulunmaktadır.

- Bunlardan biri tablonun V/15. sırasına göre; tarım satış kooperatifleri ve birlikleri, sulama kooperatifleri ile tarım satış kooperatiflerinin her türlü muamelelerinde düzenlenen ve damga vergisi bunlar tarafından ödenmesi gereken kâğıtların,

- Diğeri de tablonun V/18. sırasına göre; Türkiye Halk Bankasının, esnaf kefalet ve küçük sanat kooperatifleri ve ortakları, bu kooperatiflerin kendi ortakları ile münasebetlerinde tanzim olunacak borç senetleri, borç ödeme makbuzları, ipotek ve rehin senetlerinin, damga vergisinden istisna edilmesidir.

1.4.9. Harçlara Yönelik İstisnalar

Kooperatiflere yönelik olarak hem Kooperatifler Kanunu'nda hem de 492 sayılı Harçlar Kanununda birtakım istisnalar bulunmaktadır.

1.4.9.1. Kooperatifler Kanunu'nda Harç İstisnası

Yukarıda 2.6.1 ayırımında belirtilen damga vergisine yönelik işlemlere uygulanan istisnalar, Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinin 1. fıkrasının (b) ve (e) bentlerine göre noter harçları için

de geçerli bulunmaktadır.

1.4.9.2. Harçlar Kanununda İstisna

Harçlar Kanununun 123. maddesinin 3. fıkrasına göre, anonim, eshamlı komandit, limitet şirketler ile kooperatiflerin sermaye artırımını, birleşme, devir ve nevi değişiklikleri ile işlemler de her türlü harçtan istisna edilmiş bulunmaktadır.

1.4.10. Belediye Gelirlerine Yönelik İstisna

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun ek 2. Maddesinin 1. fıkrasının (e) bendine göre; kooperatifler eliyle, ana sözleşmelerine uygun olarak yapılan sanayi ve küçük sanayi siteleri ile esnaf çarşıları, bina inşaat harcından istisna edilmiştir.

1.4.11. Diğer Mali Teşvikler

Yukarıda açıklanan vergisel teşvikler yanında kooperatiflere yönelik, birtakım mali teşviklerde bulunmaktadır. Bunlar ortaklarının çoğunluğu kadın veya engelli olan kooperatiflere yönelik teşviklerdir. Bu çerçevede;

Ortaklarının çoğunluğu kadınlardan oluşan ve kadın emeğinin değerlendirilmesi amacıyla kurulan kooperatifler ile ortaklarının çoğunluğu engellilerden oluşan kooperatiflerin, Kooperatifler Kanunu ile 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu gereğince tescil ve ilana tabi işlemlerinden ücret alınmadığı gibi, ilana tabi olanlar da Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ücretsiz olarak yayımlanmaktadır. Kooperatifler Kanunu'nun 93. maddesinin 1. fıkrasının (5) numaralı bendine göre, bu kooperatiflerden TOBB kayıt ücreti, yıllık aidat ve münzam aidat da alınmamaktadır.

Kooperatiflere yönelik genel mevzuat yanında mali mevzuatın (bilhassa vergi mevzuatının) da çok sayıda ve karmaşık hükümler içermesi, bu alanda muğlak (belirsiz) bir yapı oluşturmakta ve gelişmeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada başta tarım kooperatifleri olmak üzere tüm kooperatiflerde ve üst birliklerinde iletişime elverişli şeffaflığı (mali saydamlık dahil) ön plana çıkaran hesap verilebilir ortak bir kültüre ihtiyaç bulunmaktadır (Söyler, 2018:154).

Sonuç

Kooperatiflere yönelik vergisel ve diğer mali teşviklerin ele alındığı bu makalede, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Genel olarak; kooperatif mevzuatının çok sayıda Kanunla düzenlenmiş olmasının ve birçok kurumu ilgilendirmesinin uygulamada, bürokrasiye ve siyasi ranta açık kapı araladığı görülmektedir. Üstelik sivil bir inisiyatif olması gereken kooperatifçiliğin, büyük ölçüde devletin vesayetinde sürdürülmesi bu olumsuzluğu daha da derinleştirmektedir.

Özel olarak; kooperatiflere yönelik vergi mevzuatının da son derece dağınık ve karmaşık bir yapı arz etmesi, bu alanda muğlaklığı (belirsizliği) bir kat daha artırmaktadır. Vergisel teşviklerin bir kısmının Kooperatifler Kanunu ile, önemli bir kısmının vergi kanunları ile, kalan kısmının da belediye mevzuatı ile düzenlenmesi bunu teyit etmektedir. Yine bu çerçevede, tüketim ve taşımacılık sektörlerinde faaliyet yürüten kooperatiflerin kategorik olarak, kurumlar vergisi muafiyeti dışında tutulması, hem Anayasa'mızın kooperatifçiliğin geliştirilmesi başlığını taşıyan

171. maddesine, hem de tüketicilerin korunması başlıklı 172. maddesine uygun düşmektedir. Tüketicinin korunması aynı zamanda Anayasamız 'da ifadesini bulan sosyal devlet anlayışının da bir gereğidir. Taşımacılık ise lojistik sektörünün lokomotifini olup, üretilen mal ve hizmetlerin ekonomik ve süratli bir şekilde tüketicilerin istifadesine sunulması açısından son derece kilit bir faaliyettir.

Bu itibarla, hem kooperatiflerle ilgili genel mevzuatın (kooperatif yasaları ve ikincil

düzenlemelerinin), hem de vergi mevzuatının sade, anlaşılır ve yeknesaklığı sağlayacak şekilde yeniden ele alınması, şeffaflık ve hesap verilebilirlik temelinde, uzlaşya bağlı yatay karar alma süreçlerinin hayata geçirilmesi, ayrıca ayrımcı vergilendirme rejimine son verilerek, tüketim ve taşıma kooperatiflerine de diğerlerine öngörülen şartlar dahilinde muafiyet imkânı sağlanmalıdır.

Çıkar Çatışması

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı

Yazar katkı oranı eşit şekildedir.

Finansman

Finansman kullanılmamıştır.

Kaynaklar

- Çıkın, A. & Karacan, A. R. (1994). *Genel kooperatifçilik*. Ege Üniversitesi Basımevi.
- Fer, M. (1970). *Kooperatiflerde muafiyetler, kooperatiflerin durumu ve sorunları*. Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara.
- Hatipoğlu, İ. O. (2022). *Tarım kooperatifçiliğinin temel sorunu*. Dünya Gazetesi, (14.05.2022).
- Işık, Ü. (2021). Kooperatiflerin tacir olup olmadığına yargıtay son noktayı koydu. *Dünya Gazetesi*, (09.04.2021).
- Kara, M. (2003). *Kooperatifçilik*. Eduser Yayıncılık, Bolu.
- Kızıllaşan, H. & Menek, M. (2009). Kooperatiflerin hukuki statüsü ve vergiler karşısındaki durumu. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 2.
- Koçtürk, M. (2016). Türkiye’de kooperatiflerin vergilendirilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2.
- Mülayim, Z. G. (2003). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınevi, Ankara.
- Söyler, İ. (2018). *Tüm yönleriyle tekafül (İslami Sigorta)*. Adalet Yayınevi, Ankara.
- Söyler, İ. (2021). Katılım sigortacılığının hukuki açıdan değerlendirilmesi. *Regesta Ticaret Hukuku Dergisi*, 16 (2).
- Üstün, Y. & Hak, İ. (2020). *Kooperatiflerin vergisel boyutu*. İSMM Yayını, İstanbul.
- Vural, İ. (2007). *Kooperatiflerin kurumlar vergisi muafiyeti*. TÜRMOB Yayını, No:317, Ankara,
- Zümbül, H. (2021). *Kooperatif girişimciliği*. Dünya Gazetesi, (05.11.2021).